

Дика Н.М.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри методики мов та літератури
Інституту післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка*

РОЗВИТОК МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОБИ

Автором висвітлено поняття «мовна особистість вчителя-словесника» в умовах інформаційної доби. Проаналізовано різні погляди і підходи до аналізу мовної особистості, які визначають основну складову цього поняття. Зосереджено увагу на тому, що формування мовної особистості залежить від багатьох чинників і факторів впливу на її функціонування. Обґрунтовано доцільність врахування загальних лінгводидактичних особливостей процесу формування мовної особистості, орієнтації на комплексний розвиток усіх її складових компетентностей. Оптимальний підбір ефективних методів, прийомів, засобів та форм сприятимуть формуванню мовної особистості вчителя-словесника.

Ключові слова: вчитель-словесник, граматикон, лексикон, лінгводидактика, мовна особистість, прагматикон, тезаурус.

Реформування школи, оновлення змісту й структури загальної середньої освіти актуалізують проблему якісної підготовки сучасного вчителя і вчителя-словесника, формування предметних компетентностей майбутнього освітянина в умовах вищого навчального закладу.

Проблема формування мовної особистості в сучасній лінгводидактиці пов'язана з новітніми тенденціями перебудови навчально-виховного процесу, зокрема необхідністю посилення практичного спрямування змісту навчання мови, розвитку в учнів умінь здобувати інформацію, вміти її реалізувати в повсякденному житті. Провідною стає необхідність у підготовці грамотної людини з належним рівнем мовномовленнєвих компетентностей, що ґрунтуються на системі знань про мову [1, 35].

В умовах інформаційної доби зростають вимоги до якості освіти загалом і філологічної зокрема, відтак зміщення акцентів у мовленнєвій підготовці сучасних педагогів та занурення їх у професійний контекст. Нині відбуваються концептуальні зміни в змісті освіти, а відповідно в напрямках, завданнях, що орієнтують насамперед на розвиток мовної особистості, формування творчої ініціативи, активності, мобільності, підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців, які не тільки досконало знали б технологію своєї професії, а й уміло використовували мовні ресурси для міжособистісної взаємодії в будь-яких виробничих ситуаціях. Загальноосвітня школа потребує сучасних вчителів-словесників, які здатні ефективно працювати в умовах глобалізації наукової інформації, ефективно втілюють інноваційні технології в освітніх процес, прагнуть до професійного самовдосконалення і самореалізації.

С. Я. Єрмоленко розуміє мовну особистість як «поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе на собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі» [2, 93].

У сучасній лінгвістиці виокремилися різні напрями, погляди і підходи до аналізу мовної особистості (див. Рис. 1).

Рис. 1. Погляди і підходи науковців до аналізу мовної особистості

Вчення про мовну особистість розробляють також американські та європейські дослідники: Дж. Шотер, М. Кіт, С. Пайл, Т. Фіджеральд. У лінгвістиці і лінгвокультурології поняття мовної особистості висвітлено в працях Ф. Бацевича, В. Карасика, Ю. Караулова, С. Єрмоленко, Л. Мацько.

Мовна особистість за концепцією Л. Мацько — це узагальнений образ носія мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних здатностей і здібностей, мовної культури і смаку, мовних традицій і мовної моди [6, 27].

Основними складниками мовної особистості, на думку дослідниці, є:

- *мовнокомунікативні суспільні запити, мотиваційні потреби і досконалі компетенції;*
- *грунтовні мовні знання і мобільність їх використання;*
- *мовна свідомість і усвідомлення себе мовною українською особистістю;*
- *національна культуровідповідність мовної особистості, знання концептів і мовних знаків національної культури;*
- *мовна здатність і мовна здібність;*
- *мовне чуття, мовний смак;*
- *усвідомлена естетична мовна поведінка, мовна стійкість.*

Процес становлення і розвитку мовної особистості проходить послідовно й безпосередньо пов'язаний з розвитком інтелектуальних здібностей людини. «Формування мовної особистості — це постійний і тяглий (а не фрагментарний), синестезійно-синергетичний процес, у якому домінують когнітивно-інтелектуальні та креативно-діяльнісні чинники», — наголошує Л. Мацько [6, 33]. Дослідниця вказує на наявність кількох рівнів розвитку мовної особистості (див. Рис. 2). Кожен із них відображає ступінь оволодіння мовою та ступінь інтелектуально-духовного зростання людини.

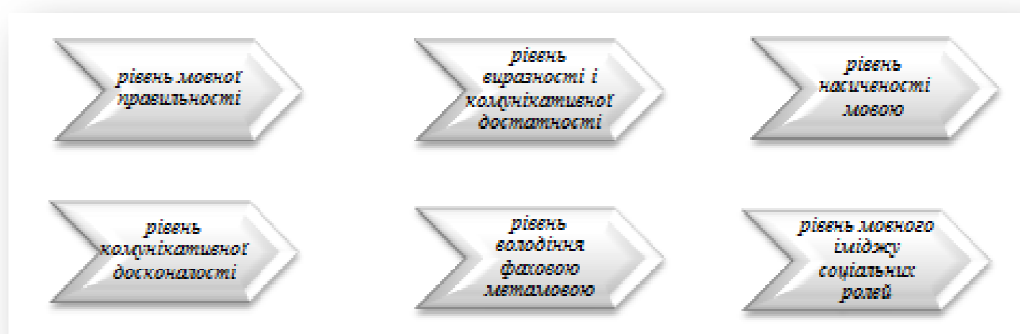

Рис. 2. Рівні розвитку мовної особистості (за Л. Мацько)

Рівневу структуру формування мовної особистості умовно можна розшарувати на такі пласти, що забезпечують (див. Рис.3).

Рис. 3. Структура формування мовної особистості

До структурних компонентів мовної особистості В. Маслова відносить світоглядний, ціннісний — як базові для формування національного характеру, а також культурологічний, який полягає в засвоєнні загальнолюдської й національної культури. Ці компоненти визначають глибинне й індивідуальне, притаманне особистості, висловлюване через її діяльність, найважливішою з яких є мовленнєва діяльність [5, 119]. Рівневу структуру формування мовної особистості умовно можна розшарувати на такі пласти (див. Рис. 4).

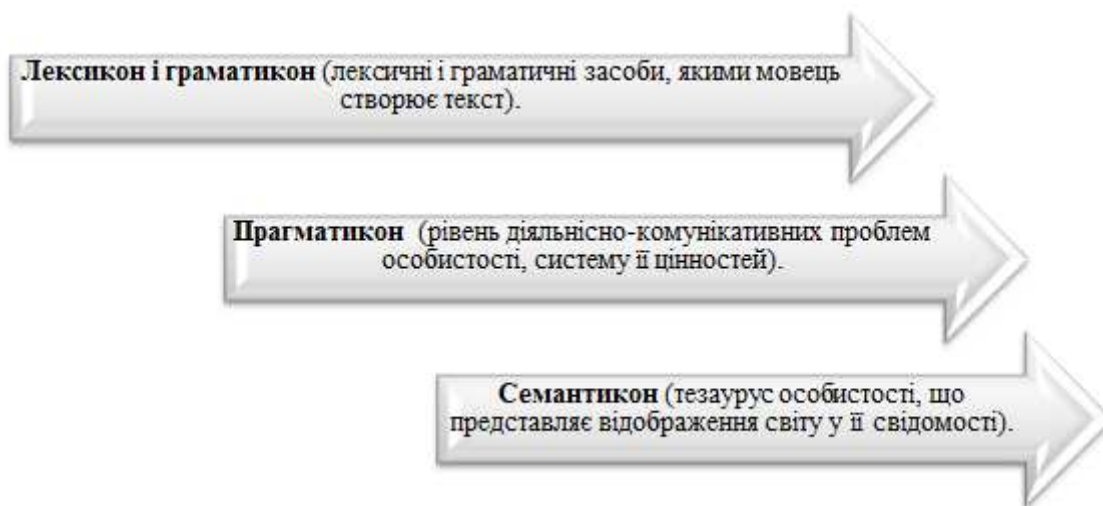

Рис. 4. Рівнева структура формування мовної особистості

Головним завданням підготовки сучасного вчителя-словесника є розвиток мовної особистості, яка є носієм кодифікованого варіанту української літературної мови; професійно компетентною особистістю, що володіє високою культурою мови, культурою спілкування, є вмілим ретранслятором інформації, орієнтується в інформаційно-кому́нікативному просторі.

Сучасне трактування мовної особистості майбутнього вчителя-словесника ґрунтується на суб'єктно-суб'єктних стосунках учасників навчального процесу, що беруть активну участь у ньому, розвивають своє мислення і мовлення, засвоюючи мову і користуючись нею [7, 297].

Мовна особистість: передбачає дослідження різних видів поведінки, діяльності, кому́нікації, інтелекту, духовності, менталітету, емоцій та усього іншого, що є суттю самого поняття людини; поєднує в особі мовця його прагнення до творчого самовираження, вільного автоматичного здійснення усебічної мовної діяльності та мовної компетентності.

До того ж, це явище багаторівневе, різнопланове, під час вивчення якого слід враховувати як власне лінгвістичні, так і екстралінгвальні фактори. У процесі розвитку мовної особистості сучасного вчителя-словесника слід наголосити на рівнях його дискурсивної реалізації: ґрунтовність, глибинність знань, обізнаність, оригінальність і творчість у процесі наукового мовомислення, лінгвокреативність у творенні власних текстів, добір

складної, широко і вузькопрофільної термінології, вміння дискутувати і доводити власну думку.

Стратегія неперервної мовної освіти передбачає застосування інноваційних форм, методів і засобів навчання, що, вочевидь, актуалізують роль вчителя-словесника, зміну характеру педагогічної взаємодії вчителя й учня в контексті багатоаспектної співпраці, спрямованої на ефективну фахову мовленнєву підготовку.

У 2020 році для успішного працевлаштування сучасної людини будуть потрібні навички: вирішувати складні завдання, формувати судження і приймати рішення, критичне мислення, креативність, управління людьми, навички координації та взаємодії, застосування емоційного інтелекту, вміння вести переговори, когнітивна гнучкість.

Перед викладачами стоїть складне завдання — вивести майбутніх учителів-предметників на метарівень оволодіння мовою, тобто навчити їх свідомо, правильно, комунікативно доречно використовувати мовні засоби під час вирішення відповідних ситуативних завдань, зробити мову знаряддям опанування професійних знань. Сучасний вчитель-словесник повинен володіти не лише ґрунтовними знаннями, мати сформовані вміння і навички, а щонайголовніше — застосовувати їх у професійній діяльності, а також швидко реагувати на зміни в науці та інноваційних технологіях.

Розвиток мовної особистості можливий за умов особистісно орієнтованого підходу до освітнього процесу, що передбачає перетворення позиції викладача і майбутнього вчителя на рівноправні партнерські, оскільки викладач не стільки вчить і виховує, скільки актуалізує, стимулює студента до загального і професійного розвитку, створює умови для саморозвитку. До того ж підхід потребує адекватного впровадження в освітній процес особистісного досвіду (почуттів, переживань, емоцій). Перебудова форм співробітництва пов'язана зі зміною позиції викладача й майбутнього вчителя (студента), призводить до самозміни суб'єкта

навчання, який бере активну участь в освітньому процесі й постійно обирає шляхи саморозвитку.

Пріоритетними напрямками роботи сучасного вчителя в умовах модернізації освіти вважаємо:

- навчально-методичну роботу, що передбачає оновлення змісту освітніх програм відповідно до врахування потреб й запитів слухачів;
- зміну професійної суб'єкт-суб'єктної позиції викладача з метою запровадження ідей «навчання, заснованому на дослідженні»;
- інтеграцію ІКТ в освітній процес (використання нових можливостей програмного контенту);
- розширення ресурсів Е-середовища (з метою оптимізації освітньої та методичної діяльності викладача).

На нашу думку, ефективним є проведення майстер-класів з новітніх методик викладання (командні методики — ігропрактика на уроках; Soft-skills для вчителя — (продуктивна комунікація): робота з учнем; Іт-технології у викладанні; «Life hack» (лайф-хак — ефективне вирішення проблемних питань) від викладачів ІППО), а використання інформаційно-комунікаційних технологій сприятиме продуктивній організації навчальної роботи, надаючи їм змогу самостійно керувати навчальним процесом та стимулюватиме професійну діяльність.

Отже, фахова підготовка сучасного педагога потребує освіченої особистості майбутнього вчителя, формування професійно значущих знань та умінь, здатності до новаторства, творчості, самореалізації.

Література

1. Дика Н. М. Реалізація концепту мовної особистості у сучасній лінгводидактиці / Н. М. Дика // Педагогічний процес: теорія і практика, 2016. — №2. — С. 32—36.
2. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. — К., 2001. — 222 с.
3. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. — М.: ИТДГК «Гнозис», 2002. — 334 с.

4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. — 6-е изд. — М. : Изд-во ЛКИ, 2007. — 264 с.
5. Маслова В.А. Лингвокультурология / В. А. Маслова. М. : Академия, 2001. — 208 с.
6. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі: Навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» / Л. І.Мацько. — К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. — 607 с.
7. Пентиліук М. І. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки / М. І. Пентиліук // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. — 2014. — Ч. 2. — С. 290—297.